

"נסעה ונלכה ואלכה לנגדך"

עשו עצמו שורש הרע קבע יסוד גדול: כוח הרע לא יהיה חזק מכוח הקדושה!

נסעה ונלכה בעולם הזה בחברה ושיתוף ובהשוואה אחת, ואלכה נגדך לעזרתך ולשמור אותך, וכל זה אינו אומר מאהבה אלא משנאה, שחשב שבזה יוכל לו לקלקל דרכיו ח"ו, ואז יגבר עליו ויהיה לו תקומה בעולם.

אך יעקב אבינו ע"ה הרגיש בנזק הדבר הזה, ואמר לו אדוני יודע כי הילדים רכים וכו', כלומר ידעתי לא מאהבה וטוב לב אתה רוצה בכך, אלא כוונתך כדי להתגבר על זרעי ולשלוט

בם, על ידי קלקול מעשיהם אשר יתקלקלו מחברת זרעך, דאז ידפקום המקטרגים יום אחד ומתו כל הצאן."

רבי יהושע מנצח אפיקורוס וגורם להריגתו בתנועת ידו

במאמר זה ברצוננו להסב את תשומת הלב לרעיון חדש ונשגב שמצינו בגמרא (חגיגה ה:), לפרש פסוק זה שאמר עשו הרשע ליעקב אבינו: "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך", ומשום מה לא כל כך ידוע לרבים. אך כדי להבין את העניין היטב הבה נתבונן במה שמצינו בגמרא (שם) סיפור נפלא על חכמתו של התנא האלקי רבי יהושע בן חנניה, שנהג להתווכח עם אפיקורסים שונאי ישראל בפני קיסר רומי.

הסיפור מבוסס על הפסוק בפרשת וילך (דברים לא יח): "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", אשר על כך אמר רב יוסף, כי אפילו בזמן שהקב"ה מסתיר פניו מישראל: "ידו

בשעת פטירתו של רבי יהושע שהיה רגיל לנצח את האפיקורסים שאלוהו החכמים מי יגן עלינו מהאפיקורסים

ענה להם רבי יהושע: "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך", כוח הטומאה אינו יכול להתגבר יותר מכוח הקדושה

אחרי שניצח יעקב את שרו של עשו נכנע עשו והבטיח ליעקב, כי כוח הרע לא יתגבר על כוח הקדושה

"אם פגע בך מנוול זה" - נוו"ל נוטריקון נ'סעה ו'נלכה ו'אלכה ל'נגדך, "משכחו לבית המדרש" לעסוק בתורה

"יעבר נא אדוני לפני עבדו", איש ישראל צריך להשים את עינו על היצר הרע שלא יקום עליו מאחוריו

ביאתו היתה כדי להרגו אלא השי"ת היה בעזרו... ונראה לי בסייעתא דשמיא על פי מה שכתב הרב ייטב לב ז"ל (פרשת שמות) בפסוק ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך, ואמרו רבותינו ז"ל (סוטה יא:): בפה רך.

הענין הוא על דרך שעניינינו רואות עתה חדשות בארץ, שאומות העולם קראו דורו בארץ, ונתנו חירות ליהודים לקנות בתים שדות וכרמים ולהיות שרים... ובגלל זה יפתום בפיהם ויסיתו את עמי הארץ קלי הדעת, אשר צץ בהם מינות ואפיקורסות להדמות להם בפה ולשון ושם וכתב, וישנו את שמם ולשונם ומלבושיהם, וילכו בדרכיהם ויתערבו ביניהם וילמדו מעשיהם, ובזה ממש היתה עצת פרעה [לקלקל אותם בפה רך].

והנה באמת דברי הרב הנ"ל, יבואו נכון יותר על דבר זה אשר דיבר עשו עם יעקב, והוא כי תחילה רצה עשו לבוא על יעקב בחרב כדי לאבדו ח"ו, וסוף עתה בא להיפך... שעזב החרב והמלחמה עם יעקב, ודיבר להיפך

בפרשתנו פרשת וישלח אחרי שנתפייס עשו עם יעקב, הציע לו עשו רעיון של אחווה ורעות (לג יב): "ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך". ופירש רש"י: "ואלכה לנגדך, בשוה לך. טובה זו אעשה לך, שאאריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר אתה צריך, וזהו לנגדך בשוה לך". אולם יעקב אבינו סירב לקבל הצעה זו:

"ויאמר אליו אדוני יודע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי, ודפקום יום אחד

ומתו כל הצאן, יעבר נא אדוני לפני עבדו, ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים, עד אשר אבוא אל אדוני שעירה". ופירש רש"י: "הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד סוכות, אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך, ואימתי ילך בימי המשיח שנאמר (עובדיה א כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו.

הסכנה הגדולה בהתחברות לעשו הרשע

פתח דברינו יאיר בדבריו הקדושים של הגה"ק רבי יוסף חיים מבבל זי"ע בספר "בן איש חי", שמבאר הוויכוח בין יעקב לעשו בדרך מחשבה, כלקח נשגב על הסכנה הרוחנית של התחברות עם רשעים, והנה הדברים בלשון קדשו:

"ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך. יש לדקדק איך נהפך עשו לאיש אחר לבקש החברה עם יעקב אבינו ע"ה, אחר שתחילת

(שער כה פ"א): "ראוי לנו לדעת כי גם את זה לעומת זה עשה האלקים, כי כמו שיש צד הקדושה והטהרה והצדקה והיושר וטוב... כן יש צד הקליפה שהיא הטומאה הרצוצה שהיא הקטרוג, ומצדה המשטין ומעוות את האדם מדרך הישר אל דרך לא טוב".

וכן מבואר בדברי רבינו האריז"ל (שער הגלגולים הקדמה כא), והוא מוסיף לבאר בזה מאמר הגמרא (סוכה נב): "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו". כי ככל שמתגברת הקדושה כך זה לעומת זה מתגברת הטומאה. ולפי מה שלמדנו הרי עשו הרשע שורש הרע עצמו הודה על כך בעל כרחו, באמרו ליעקב אבינו שורש הקדושה: "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך" - רק שוה בשוה.

והיה כי ישאלך השואל מאחר ששני הכוחות - קדושה מול טומאה שווים, שהרי מטעם זה: "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו", אם כן איך מסוגל האדם להתגבר על כוח הטומאה. אף אתה אמור לו הן אמת ששני הכוחות שווים, אולם הקב"ה נתן לנו מתנה טובה היא התורה הקדושה, שכאשר איש ישראל עוסק בה הרי הוא מחליש ומכניע את כוח הטומאה, כמו ששנינו בגמרא (קידושין ל): "כך הקב"ה אמר להם לישראל, בניי בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו".

משל למה הדבר דומה לשני אויבים שכוח גבורתם שוה, והנה הם עומדים זה לעומת זה בשדה המערכה על החיים ועל המות, הרי ברור כי אם אחד מהם יצליח להוציא חרב שהיתה טמונה אצלו שינצח ויהרוג את אויבו. כן הוא גם במלחמה של הקדושה מול הטומאה, כי הן אמת שזה לעומת זה כוחם שוה, אולם כאשר אנו עוסקים בתורה שהיא בבחינת חרב כמו שכתוב (תהלים מח ד): "חגור חרבך על ירך", ופירש רש"י: "להילחם מלחמתה של תורה", כי אז יש לנו חרב שאין לטומאה והם נופלים חלל בחרב זו.

ויש להוסיף בזה פרפרת לרמז ענין זה במה ששנינו בגמרא (סוכה נב): "אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, אם ברזל הוא מתפוצץ". כלומר אם פגע בך מנוול זה הוא היצר הרע שכוחו שוה ליצר הטוב שלך, ונרמז ענין זה בתיבת "מנוול" ששורשו נו"ל נוטריקון נ'סעה

שיעמוד לפני הקיסר, הוציאוהו והרגוהו. [בהמשך המאמר נחזור לדבר על המשמעות בסיפור מופלא זה].

"אבדה עצה מבנים" נסרחה חכמתם"

בהמשך הדברים מספר הגמרא על שיח סוד שהיה בין החכמים לרבי יהושע בשעת פטירתו: "כי קא ניחא נפשיה דרבי יהושע בן חנניה", בשעת פטירתו, "אמרו ליה רבנן, מאי תיהוי עלן מאפיקורסין", מה יהיה עמנו מהאפיקורסים הקמים להילחם כנגדנו אצל הקיסר, כלומר מי יוכל להתווכח עמהם ולנצחם כפי שעשית בחיך.

"אמר להם" רבי יהושע פסוק שנאמר בדברי הנביא (ירמיה מט ז): "אבדה עצה מבנים, נסרחה חכמתם - כיון שאבדה עצה מבנים, נסרחה חכמתן של אומות העולם". כלומר אם לא נמצאים חכמים בישראל שיכולים לנצח את הרשעים, כי אז גם אצל הרשעים אבדה חכמתם. הגמרא מביא עוד הוכחה לכך: "ואי בעית אימא מהכא, ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך". ופירש רש"י: "לנגדך - בשוה".

כאשר נתבונן נשכיל להבין כי חכמינו ז"ל מגלים לנו כאן פירוש חדש, במה שאמר עשו עצמו שהוא שורש הרע ליעקב אבינו שורש הקדושה, אחרי שהצליח להכניע את שרו של עשו ולהתפייס עמו: "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך". כלומר הן אמת כי אני זורעי נמשך להילחם מלחמת חורמה כנגד יעקב שורש הקדושה וזרעו ישראל.

אולם אני מבטיח לך: "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך" - בשוה, כוחו של הרע לא יהיה רק לפי ערך כוחה של הקדושה, ואם יחלש כוח הקדושה יחלש גם כוח הרע, והרי זה בבחינת (שבת קיט): "ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו", עשו עצמו שורש הרע הגביל את כוח הרע בהבטחה שלא יתעצם כוחו יותר מהקדושה.

"זה לעומת זה עשה האלקים"

בספרים הקדושים מבואר פעמים אין ספור, כי לרעיון זה נתכוון החכם מכל אדם (קהלת ז יד) באמרו: "זה לעומת זה עשה האלקים", כמו שכתב הרמ"ק ב"פרדס רמונים"

נטויה עלינו, שנאמר (ישעיה נא טז) ובצל ידי כסיתך". על כך מספרים לנו חכמינו ז"ל:

"רבי יהושע בן חנניה הוה קאי בי קיסר, אחוי ליה ההוא אפיקורסא, עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה, אחוי ליה ידו נטויה עלינו. אמר ליה קיסר לרבי יהושע, מאי אחוי לך, עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה, ואנא מחוינא ליה ידו נטויה עלינו. אמרו ליה ההוא מינא, מאי אחויית ליה, עמא דאהדרינהו מריה מיניה, ומאי אחוי לך, לא ידענא, אמרו, גברא דלא ידע מאי מחו ליה במחוג יחוי קמי מלכא, אפקוהו וקטלוהו".

והנה פרטי הסיפור בלשון קודש: רבי יהושע בן חנניא עמד לפני הקיסר, כאשר מולו עמד אפיקורס שביקש להתגרות בו ולביישו. האפיקורס לא אמר כלום אלא סובב את פניו מרבי יהושע, כדי לרמז לו בכך שהקב"ה כביכול סובב את פניו מישראל, כמו שכתוב: "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא".

רבי יהושע תפס מיד את כוונתו, והשיב לו ברמז משלו על ידי שנטה את ידו, ונתכוון לרמז בכך כי אפילו בגלות כאשר הקב"ה מסתיר פניו עם כל זאת: "ידו נטויה עלינו". האפיקורס לא הבין כלל מה שרמז לו רבי יהושע בנטיית ידו, אבל התבייש להודות בכך בפני הקיסר, וקיווה שהדבר יעבור בשלום בלי שמישהו ירגיש שלא הבין הרמז.

כאשר ראה הקיסר חילופי הרמזים בין האפיקורס לרבי יהושע, הבין מיד כי חילופי הרמזים הללו מכילים ויכוח על היהודים, לכן פנה לרבי יהושע ביחידות ושאל אותו, מה נתכוון האפיקורס להראות לך כאשר סבב את פניו, השיב לו רבי יהושע, שהראה לו כי ישראל הם עם שהאדון שלהם הפנה את פניו מהם, שאל אותו הקיסר שוב, ומה התכוונת להראות לו בנטיית ירך, השיב לו רבי יהושע שרמז לו בכך כי "ידו נטויה עלינו".

ביקשו השרים לבחון את האפיקורס אם גם הוא הבין את הרמזים של רבי יהושע, שאלו אותו מה הראית לרבי יהושע, אמר להם הראיתי לו שהקב"ה סובב את פניו מישראל. שאלו אותו שוב, ומה הראה לך רבי יהושע בנטיית ידו, הודה האפיקורס שלא הבין את הרמז, הביעו שרי הקיסר את פליאתם, אדם שאינו מסוגל להבין מה מרמזים לו האם ראוי

כוח הטומאה, אולם עם כל זאת אינני מסכים ללכת אתך ביחד כאח ורע, והוסיף לנמק: "אדוני יודע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן".

כלומר הן אמת שאני בעצמי אינני חושש ללכת אתך, כי כבר ניצחתי את השר שלך ואני גם יודע לעמוד על המשמר בלי הרף להישמר ממך, אולם הילדים צעירי הצאן קדשים עדיין רכים הם, ואינם במדרגה כזו לעמוד על המשמר גם כשהולכים אתך יחד, והיה אם ילכו אתך: "ודפקום יום אחד" - עלול אתה לקום עליהם פתאום יום אחד, ולרוצץ את גולגלתם ברוחניות על ידי תאוות היצר, "ומתו כל הצאן" קדשים מהיצר הרע המתגבר על האדם בכל יום ומבקש להמיתו.

לכן עצתי היא: "יעבר נא אדוני לפני עבדו", כדי שלא נלך אתך יחד, זאת ועוד, כדי שיוכלו צעירי הצאן קדשים לשום את עיניהם עליך, לדעת איך להישמר ממך בכל עת ובכל שעה, "ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים", כי יש לי מלאכה גדולה לחנך את הילדים איך להישמר מהמארב שאתה טומן להם.

"עד אשר אבוא אל אדוני שעירה", ופירש רש"י בימי המשיח: "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו". לפי האמור יש לומר שנתכוון לומר בזה לעשו, כי בזמן הגאולה אחרי שיתבטל היצר הרע מן העולם לא יחששו ללכת עם זרעו, כמבואר בדברי הנביא (זכריה ח כג): "כה אמר ה' צבאות בימים ההמה, אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים, והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלקים עמכם".

ימתק להבין בזה מה שדיבר יעקב אבינו בשבחו של יהודה (בראשית מט ח): "ידך בעורף אויביך", שאינו מניח לאויב הגדול היצר הרע הצורר ללכת מאחורי גבו, אלא הוא מקפיד תמיד ללכת מאחורי היצר הרע, כדי לשמור עליו ולהתגבר עליו במכת עורף. וזהו שאמר דוד המלך נעים זמירות ישראל משבט יהודה (תהלים יח מ): "ותאזרני חיל למלחמה תכריע קמי תחתי, ואויבי נתתה לי עורף ומשנאי אצמיתם".

בשלחן ערוך (יו"ד סימן קג ס"ג), כי מסוכן ללכת בדרך לבד עם עובד כוכבים שמא יהרגנו, אלא צריך ללכת בצורה כזו שיהיה מוכן תמיד להתגונן כנגדו כמבואר בגמרא (ע"ז כה:):

"תנו רבנן ישראל שנזדמן לו עובד כוכבים בדרך... היו עולין במעלה או יורדין בירידה, לא יא ישראל למטה ועובד כוכבים למעלה, אלא ישראל למעלה ועובד כוכבים למטה, [ופירש רש"י: בעלייה ילך ישראל לפני העובד כוכבים דהיינו למעלה... ובירידה יוליך העובד כוכבים לפניו], "ואל ישוח לפניו, שמא ירוץ את גולגלתו. שאלו [העובד כוכבים] להיכן הולך, ירחיב לו את הדרך [לספר לו שהולך למקום אחר], כדרך שעשה יעקב אבינו לעשו הרשע, דכתיב עד אשר אבוא אל אדוני שעירה, וכתיב ויעקב נסע סכותה".

נמצינו למדים מזה כי מה שלא רצה יעקב ללכת עם עשו, הוא מחמת הסכנה שמא ישנה את דעתו לרעה ויהרגנו בדרך, לכן שלחו ללכת לפניו באמרו: "יעבר נא אדוני לפני עבדו", כי חשש שאם ילך מאחוריו הוא עלול לקום עליו ולרוצץ את גולגלתו. מעתה נראה לבאר ענין זה גם במובן הרוחני, לפי מה שלמדנו מדברי רבי יהושע כי מה שאמר עשו: "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך", נתכוון ששני הכוחות של הקדושה מול הטומאה יהיו שווים זה לעומת זה.

והביאור בזה כי אמנם כן כוח הקדושה שוה לכוח הטומאה, ויש בכוח איש ישראל להתגבר עליו באמצעות עסק התורה שהיא תבלין כנגד היצר, אולם תנאי מוקדם לכך הוא שיעמוד האדם על משמרתו בלי הרף, לזכור תמיד כי שרו של עשו - הוא היצר הרע אויבו המר, מבקש להמיתו ולהפילו ברשתו, ואסור להרפות ולהסיח דעתו אפילו רגע אחד לחשוב כאילו היצר הרע עזב אותו לנפשו. וזהו ששנינו בגמרא (קידושין ל:): "יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום". ואמרו עוד (שם): "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו".

הנה כי כן זהו שאמר יעקב לעשו בחכמה גדולה, אני אמנם מסכים עם הבטחתך: "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך", שלא יתגבר כוח הטומאה יותר מכוחה של הקדושה, ואם יתמעט ח"ו כוח הקדושה יתמעט גם

ו'נלכה ו'אלכה ל'נגדך, אשר מזה אנו למדים כי כוח הרע שוה לכוח הטוב, הנה כי כן איך תוכל לנצח אותו, והעצה על כך היא: "משכחו לבית המדרש" לעסוק שם בתורה, שהיא חרב להכניע ולבטל את היצר הרע, אם אכן הוא נימוח, אם ברזל הוא מתפוצץ".

כאשר נתבונן נראה שיש בזה חיזוק גדול, על כל מיני ניסיונות קשים הקמים עלינו חדשים לבקרים, ובפרט בדורנו בדור של עקבתא דמשיחא שהפרוץ מרובה על העומד, ומכל האמור מבואר שעלינו להאמין באמונה שלימה כי כנגד כל ניסיון קשה, כבר הקדים הקב"ה רפואה למכה מצד הקדושה איך להילחם כנגד הניסיון הקשה, כפי שכבר נקבע על ידי עשו עצמו בבחינת מלאך רע בעל כרחו יענה אמן: "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך" - כוח הטומאה אינו יכול להיות יותר חזק מכוח הקדושה.

ונראה כי לחיזוק זה נתכוון החכם מכל אדם באומרו (קהלת ז'): "ביום טובה היה בטוב, וביום רעה ראה גם את זה לעומת זה עשה האלקים". פירוש, "ביום טובה" כאשר אנו מצליחים לעבוד את ה', אז "היה בטוב" לעבוד את ה' בכל כוחך, "וביום רעה" שהיצר הרע מתגבר עליך עד מאד, אל תיפול ברשת היאוש שאין לך יכולת להתגבר עליו, אלא "ראה גם את זה לעומת זה עשה האלקים", ואם יש התגברות של כוח הרע ברור שיש גם כוח בקדושה להילחם כנגדו.

"יעבר נא אדוני לפני עבדו"

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מה שנראה מתשובתו של יעקב, כאילו סירב להיענות לבקשתו של עשו: "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך", שהרי יעקב ענה לו על כך: "יעבר נא אדוני לפני עבדו, ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים". כלומר אין אני מסכים לבקשתך ללכת כנגדך בשוה, וצריך ביאור הלא לפי המבואר קביעתו של עשו להשוות שני הכוחות זה לעומת זה הוא דבר מוסכם, שהרי מטעם זה אמרו: "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו".

ונראה לבאר תשובתו העמוקה של יעקב אבינו, על פי שמצינו בדברי חכמינו ז"ל שלמדו מתשובה זו של יעקב הלכה ברורה ונפסק

רבי יהושע בן חנניה מנצח את האפיקורס בידו השמאלית שיש בה קדושת תפילין של יד

והנה סיפור נפלא זה עם התנא האלקי רבי יהושע בן חנניה, שכבר העיד עליו רבו רבן יוחנן בן זכאי (אבות פ"ב מ"ח): "אשורי יולדתו", כיון שהגיע לידינו הבה נשתעשע להבין מעט מזעיר עומק חכמתו של רבי יהושע, שניצח את האפיקורס שסובב את ראשו מרבי יהושע, כדי להראות לקיסר רומי שבגלות מסתיר הקב"ה את פניו מישראל בבחינת: "ואנכי הסתר אסתיר פני מהם", ואילו רבי יהושע נטה

ביאור הגמרא: רבי יהושע ניצח את האפיקורס בתנועת ידו, וגרם להריגתו משום שלא הבין את הרמז

מהרש"א: האפיקורס טען שהקב"ה "השיב ימינו אחור", ומנהיג את ישראל ביד שמאל שהיא מדת הדין

על כך השיב לו רבי יהושע: "ועוד ידו נטויה", הקב"ה שומר על ישראל אפילו ביד שמאל שהיא דין

משך חכמה: האפיקורס רמז שאין הקב"ה מנהיג את ישראל בתפילין של ראש המפיל פחד על הגוים

השיב לו רבי יהושע: "ועוד ידו נטויה", בגלות שומר עלינו הקב"ה בתפילין של יד שהוא רמז על השגחה בסתר

את ידו כדי להראות שגם בגלות "ידו נטויה עלינו", וגרם בכך להריגתו של האפיקורס שלא הבין את רמיזת ידו.

נקדים מה שמצינו ביאור נפלא על הוויכוח בין רבי יהושע להאפיקורס, בדברי הגאון הגדול בעל "אור שמח" בספרו "משך חכמה" (פרשת שמות ג יג), על פי מה שדרשו בגמרא (ברכות ו.) על הפסוק (דברים כח י): "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, רבי אליעזר הגדול אומר, אלו תפילין שבראש". מבואר מזה כי עמי הארץ יראים מראיית התפילין של ראש. אך לעומת זה דרשו בגמרא (מנחות לז:): על הכתוב (שמות יג ט): "והיה לך לאות על ירך" - "לך לאות ולא לאחריים לאות". מבואר מזה כי התפילין של יד הם בסתר ולא בגלוי כתפילין של ראש.

לפי זה אומר ה"משך חכמה" יסוד נפלא, כי בזמן שבית המקדש היה קיים או בגאולה העתידה שהשגחת ה' גלויה לעין כל, מאיר הקב"ה לעולם גם בתפילין של ראש שהוא גלוי לכל, כדי להפיל פחד על הגוים בבחינת: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, אלו תפילין שבראש". אולם בזמן הגלות שההשגחה היא בסתר, מנהיג הקב"ה

את ישראל רק בתפילין של יד שהוא מוסתר בבחינת: "לך לאות ולא לאחריים לאות". והרמז בזה שאפילו בזמן הגלות משגיח הקב"ה על ישראל בסתר המדרגה בתפילין של יד.

הנה כי כן זהו ביאור הוויכוח בין האפיקורס לרבי יהושע, כי האפיקורס הראה לרבי יהושע בתנועת סיבוב ראשו, שהקב"ה החזיר את פניו מישראל ככתוב: "ואנכי הסתר אסתיר פני", שאינו מתגלה עליהם בתפילין של ראש שמפיל פחד על כל עמי הארץ. על כך הראה לו רבי יהושע בתנועת ידו: "ידו נטויה עלינו", כי גם בגלות משגיח הקב"ה על ישראל בתפילין של יד בסתר.

ועתה בא וראה מה שמצינו מקור ברור לדברי ה"משך חכמה", כי בגלות משתמש הקב"ה רק בתפילין של יד ולעיתים לבוא ישתמש גם בתפילין של ראש, בתיקוני זוהר (דף קמד:): במאמרו של אליהו הנביא אשר דרש על הפסוק (שיר השירים ז ו): "ראשך עליך ככרמל ודלת ראש כארגמן מלך אסור ברהטים".

"פתח ואמר ראשך עליך ככרמל, כלה כמה מתתקנא ראשך בתפילין דאיהו פאר על ראשך,

דעלייהו אתמר (יחזקאל כד יז) פארך חבוש עליך... ומה דהות בגלותא דלת (תהלים קב א) תפלה לעני, ודא תפלה דיד דבה הות מתעטפא עני בגלותא, הדא הוא דכתיב (שם) תפלה לעני כי יעטוף, כען אתמר בך ודלת ראשך כארגמן".

ובתרגום ללשון קודש:

"פתח ואמר ראשך עליך ככרמל, כלה כמה מתוקן ראשך בתפילין שהוא פאר על ראשך, שעל זה נאמר פארך חבוש עליך... ומה שהיתה בגלות דלות ועניות, תפלה לעני, וזה תפילין של יד שבה היתה מתעטפת העניה בגלות, זהו שכתוב תפלה לעני כי יעטוף, עתה בגאולה נאמר בך ודלת ראשך כארגמן".

"ועוד ידו נטויה" לשמור עלינו ביד שמאל

חשבתי דרכי לבאר לפי דברי ה"משך חכמה", מהות ההשגחה על ישראל בזמן הגלות מהתפילין של יד, על פי מה שכתב המהרש"א בחידושי אגדות (חגיגה שם) דברים נפלאים בענין נטיית ידו של רבי יהושע, כי המקור לביטוי שהזכיר רבי יהושע: "ידו נטויה עלינו" הוא בדברי הנביא (ישעיה ה כד): "כי מאסו את תורת ה' צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו, על כן חרה אף ה' בעמו ויט ידו עליו ויכהו... בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה".

והנה מדברי רבי יהושע מבואר כי הסיום: "ועוד ידו נטויה" הוא לטובת ישראל, כלומר למרות שהסתיר הקב"ה פניו מישראל ולא שב אפו מהם, עם כל זאת עוד ידו נטויה לגונן

כן אפילו בגלות המר "עוד ידו נטויה", הקב"ה שומר על ישראל גם ביד שמאל, על ידי הדין שהוא מביא על ראש אויבי ישראל.

הנה כי כן ירווח לנו להבין דברי ה"משך חכמה" ביתר שאת, כי הן אמת שבגלות אין אנו זוכים להנהגה של התפילין של ראש שמפיל פחד על כל הגוים, אך לעומת זה אנו זוכים להנהגה של תפילין של יד שהוא על יד שמאל, להמשיך משם מדת הדין הקשה על שונאי ישראל הרוצים להצר את צעדיהם של ישראל.

יומתק להבין בזה מה ששינוי בגמרא (יומא סט:): "אמר רבי יהושע בן לוי, למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה, אתא משה אמר האל הגדול הגיבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו, לא אמר נורא, אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו, לא אמר גיבור. אתו אינהו [אנשי כנסת הגדולה] ואמרו, אדרבה זו היא גבורותיו שכוּבש את רצונו שנותן ארך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראה של הקב"ה, היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות".

לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי ירמיה ודניאל ביטלו את התארים "גיבור ונורא", בחשבם כי בגלות שהקב"ה השיב ימינו אחר ומתנהג ישראל במדת הדין, איה נוראותיו, איה גבורותיו, עד שבאו אנשי כנסת הגדולה וגילו כי ביד שמאל עצמה מדת הדין, שומר הקב"ה על ישראל לעשות נקמה בגוים המציקים לישראל.

נמצא לפי זה כי גם בגלות המר הן הן נוראותיו והן הן גבורותיו של הקב"ה, שמעניש את הגוים באותה יד שמאל שמנהיג בה את ישראל בגלות, עד אשר נזכה לתקן בגלות את כל אשר מוטל עלינו לתקן, ובזכות זה נזכה לגאולה השלימה שאז יתקיים בנו דברי הנביא יחזקאל: "פארך חבוש עליך" – שיאיר עלינו הקב"ה באורו הגדול של תפילין של ראש, אשר תפיל אימה ופחד על כל עמי הארץ (ישעיה ב יא): "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא" במהרה בימינו אמן.

לשמור על ישראל. וזהו שאמר הנביא: "בכל זאת לא שב אפוי" מישאל בגלות, אך עם כל זאת "ועוד ידו נטויה", לשמור עלינו ביד שמאל זו על ידי שמכה בה שונאי ישראל.

ועתה בא וראה מקור ברור לדברי המהרש"א בזה הקדוש (פרשת פנחס ריד:): בדרשת רבי אלעזר בן רשב"י:

"פתח ואמר (ישעיה נב י) חשף ה' את זרוע קדשו, דא דרועא חדא, דביה תליא ישועה, דביה תליא נוקמא, דביה תליא פורקנא, ולמה, למיקם לה לכנסת ישראל מעפרא". בתרגום ללשון הקודש: "פתח ואמר חשף ה' את זרוע קדשו, זו יד אחת שבה תלויה ישועה, שבה תלויה נקמה, שבה תלויה גאולה, ולמה, כדי להקים כנסת ישראל מן העפר".

ופירש בהגהות מהרח"ו בגליון הזהר (אות ב) שהכוונה בזה על זרוע שמאל מדת הדין, שממנה באה הנקמה על שונאי ישראל. הרי לנו דברים ברורים מהזהר כי הנקמה והישועה תלויה דוקא ביד שמאל שהיא מדת הדין, ועל כך אמר הנביא (שם): "חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים", היינו זרוע שמאל מדת הדין כדי לעשות נקמה בגוים. ולפי זה יומתק סיום הפסוק: "וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו", שיראו כל אפסי ארץ שהקב"ה מביא עלינו ישועה משם אלקים שהוא דין.

מעתה יאיר לנו להבין עומק חכמתו של רבי יהושע, שהאפיקורס ביקש ללעוג על ישראל בפני קיסר רומי, שהקב"ה הסתיר את פניו מהם בגלות, שהרי השיב יד ימינו אחר שלא להנהיג אותם במדת החסד, על כך השיב לו התנא הקדוש רבי יהושע מנה אחת אפים על ידי שנטה את ידו השמאלית, לרמז כי אפילו בגלות "עוד ידו" השמאלית "נטויה" לשמור על ישראל.

והנה על ידי פעולה זו המשיך רבי יהושע בקדושת ידו את תוקף הדין מיד שמאל על האפיקורס, כי תנועת יד זו גרמה להריגתו של האפיקורס שלא השכיל להבין את הרמז של רבי יהושע, ובכך נתגלה לקיסר ושריו שאמנם

ולשמור עליהם. ומבאר המהרש"א הענין בזה על פי המבואר בגמרא (מנחות לו:), כי כשנזכר בכתוב סתם יד הרי היא יד שמאל, ומביא ראייה ממה שכתוב (ישעיה מח יג): "אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים". נמצא לפי זה כי מה שכתוב בדברי הנביא: "ועוד ידו נטויה" הכוונה בזה על יד שמאל.

ומבאר המהרש"א הענין בזה על פי הידוע, כי יד ימין היא רמוז על מדת החסד ויד שמאל היא רמוז על מדת הדין, והמקור לזה בתיקוני זוהר במאמר פתח אליהו (הקדמה יז): "'חסד דרועא ימינא, גבורה דרועא שמאלא". והנה מקרא מלא דיבר הכתוב (איכה ב ג): "השיב אחור ימינו", הרי מבואר כי בגלות שהדין שולט בה השיב הקב"ה אחור את יד ימינו שהיא מדת החסד.

מעתה מבואר היטב מה שאמר הנביא "ועוד ידו נטויה", כדי ללמדנו שאפילו בגלות שהקב"ה מנהיג אותנו ביד שמאל מדת הדין, עם כל זאת ידו זו של הקב"ה נטויה לשמור עלינו בגלות. הנה כי כן זהו שהראה האפיקורס לרבי יהושע שהקב"ה הסתיר את פניו מאתנו, שהרי בגלות השיב הקב"ה אחור את יד ימינו שהיא מדת החסד, על כך השיב לו רבי יהושע בתנועת ידו "ועוד ידו בנטויה", כי אפילו ביד שמאל עוד ידו נטויה לשמור עלינו.

"חשף ה' אז זרועו קדשו" לשמור על ישראל בתפילין של יד

ונראה להוסיף תבלין לדברי המהרש"א, כי מה שכתוב "ועוד ידו נטויה" הכוונה בזה, שאפילו בגלות שומר הקב"ה על ישראל ביד שמאל שהיא מדת הדין, כי הן אמת שבגלות השיב הקב"ה כביכול מישאל יד ימינו אחר, כדי שישארו בגלות עד אשר יתקנו את כל מה שהם צריכים לתקן.

אולם כאשר רשעי אומות העולם עוברים את הגבול, בעמדם להצר את ישראל הנמצאים תחת ידם יותר ממה שניתנה להם רשות, עד כדי כך שאין ישראל מסוגלים לתקן את התיקונים בגלות, כי אז עם אותה יד שמאל שממנה נמשך הדין על ישראל בגלות, בה עצמה מכה הקב"ה את הרשעים מחץ מות כדי